

БЛАГОСЪСТОЯНИЕТО КАТО ФАКТОР НА ИКОНОМИЧЕСКИЯ РАСТЕЖ

ПРОФ. Д-Р ОГНЯНА СТОИЧКОВА

ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ ПО АГРОБИЗНЕС И РАЗВИТИЕ НА РЕГИОНИТЕ

WELL-BEING AS A FACTOR OF ECONOMIC GROWTH

PROF. OGNYANA STOICHKOVA, Ph.D.

UNIVERSITY OF AGRIBUSINESS AND RURAL DEVELOPMENT

Abstract

The paper deals with the essence of the term “well-being” as a factor for the economic growth. A brief observation upon the existing interpretations of the well-being by the different economic theories and their famous representatives is done. The special attention is paid on the role of the government for maintaining the high level of well-being and security in the society.

Key words: *economic growth, well-being, government rules*

Анотация

В статията се разглежда същността на понятието благосъстояние като фактор на икономическия растеж. Прави се кратък обзор на съществуващите интерпретации на благосъстоянието от страна на различните икономически теории и техните изтъкнати представители. Специално внимание се отделя на ролята на държавата за поддържане на високо благосъстояние и сигурност в обществото.

Преобладаващата гледна точка по отношение на разбирането за благосъстоянието, като възможност на икономическата система да създаде съвкупност от блага и чрез тяхното потребление да се осигури определено равнище на задоволяване на потребностите от материални и духовни блага⁵⁰, не е лишена от смисъл. В същото време, вариантът на разширеното тълкуване, при което се отхвърля всякаква необходимост и възможност за диференциация на благосъстоянието на основата на неговия растеж, по наше мнение е

неприемлив за сегашната българска действителност. Ако се следва тази теоретическа логика, може лесно да се направи изводът за това, че цялата съвкупност от решаваните в областта на благосъстоянието проблеми зависят от «правилното» разпределение на благата, независимо от степента на участието в тяхното производство на конкретните индивиди и т.н. Не следва да се преувеличава, а още повече да се извежда в ранг на абсолютизация, необходимостта от решаване на проблемите за изравняване на доходите в обществото. Този проблем е реален и той, безусловно, по-свой начин се трансформира в осмисляне на обществените и индивидуални цели, а така също в задачите за повишаване на благосъстоянието на хората. Но благосъстоянието, което изравнява (съпровожда тези процеси) доходите на хората, и благосъстоянието, което изравнява същите тези доходи, по наше мнение, има различно социално-икономическо качество.

Благосъстоянието е твърде сложна категория, която включва в себе си резултатите от различни зависимости в социално-икономическия живот в обществото. Неговата полезност за обществото и конкретните индивиди не може да се определя от един само, какъвто и да е той показател (например, доходите на глава от населението, изчислени спрямо БВП). Ако Джон М. Кейнс е направил теоретичния извод за това, че държавата, влияейки чрез провежданата от нея макроикономическа политика върху равнището на заетостта на ресурсите и националния доход, определя равнището на благосъстояние на хората, то с това той допуска грешка.

За разлика от Джон М. Кейнс, както е известно, Кенет Ароу счита, че в обществото винаги съществува стълкновение на интересите. Това според него означава, че

⁵⁰ Йотова, Л. Благосъстоянието преди и след членството на България в Европейския съюз: между очакванията и реалностите. Годишник на УНСС, бр.7/2008, стр.290

решението на въпросите за теорията на благосъстоянието може да се търси с помощта на теорията на игрите, което също не е съвсем вярно. Друг западен икономист А. Бергсон при тълкуване на благосъстоянието като категория се ръководи от оценъчните съждения, които, по негово мнение, могат да се формулират от един висш, авторитетен орган [3].

Тази теория е развита от известния икономист Пол Самуелсън, който обосновава теоремата за общото благосъстояние. Пол Самуелсън прави теоретичния извод за това, че действително съществува функция за полезността на всеобщото благосъстояние, но от нея не може да се изведе индекс на цените на потребителските цени.

На тази основа изглежда малковероятна еднаквата еластичност на търсенето спрямо доходите (според нас това е важно да се отчете при днешното състояние на българската икономика – О.С.) [7].

Разбира се, възгледите върху теорията на благосъстоянието се променят в хода на историческото развитие. В тази връзка е важно да се отбележи следното. Вариантите на теорията за благосъстоянието, които се появяват заедно с утвърждаването на идеите за социалния контрол, за регулираното развитие, в понятието «благосъстояние» включват съвкупност от условия, които определят качеството на живот на индивида [6]. В този контекст теорията за благосъстоянието активно влияе върху икономическото развитие.

За разлика от предшестващите варианти, при следващите икономически теории, икономическият растеж се превръща във функция на благосъстоянието. В същото време нашироко се тиражира мнението, че ефективността, степента на удовлетворяване на потребностите – всичко това, което се включва в понятието „обществено благосъстояние“, се отразява в оценката на отделните индивиди, зависещи от техния начин на живот и от съответната ценностна система.

Оставяйки на втори план материалните потребности, Джон Гълбрейт, У. Ростоу, Т. Парсънс и други икономисти дават формулировка на единен, общочовешки критерий за благосъстоянието [4].

Според нас най-голямо внимание заслужава позицията на тези научни изследователи и автори по разглежданата тематика, които твърдят, че не е възможно да се конструира непротиворечива функция на общественото благосъстояние. При това, прекомерното осляняне на ролята на държавата не решава

проблема, а в редица случаи даже го прави още по-актуален.

Има автори, които според нас, напълно справедливо изразяват становището, че продължително време съществува една невярна представа за механизма на участие на държавата при осигуряването и предоставянето на обществените блага («публични стоки и услуги»). В тази връзка се проявява колизия: «в условията на пазара публичните блага въобще могат и да не се предоставят, тъй като всеки получава изгода от тяхното (на публичните стоки и услуги – О.С.) използване, независимо от това кой плаща за това.

В крайна сметка, всички са заинтересовани в това, колкото се може да отклоняват плащанията. Това прави очевидно, че никакъв «пазарен критерий» не позволява да се изясни какво трябва да бъде оптималното количество обществени блага [5].

Като се позовават на Джон Гълбрейт, авторите подчертават: «необходимо е всички усилия да се концентрират върху развитието на сферата на публичните услуги, като задача с най-голяма важност за страната, тъй като само нейното изпълнение ще позволи да се установи «социалното равновесие» между сферата на производството на стоки и сферата на обществените услуги, защото в съвременния свят тези видове дейност са взаимнодопълняеми» [5].

Този подход е разумен и напълно приложим към българската действителност в тази степен, в която става дума за съгласуване на пазарните и държавни механизми за осигуряването на благосъстоянието на всички членове на обществото.

Трябва да се признае, че най-сложно е да се съгласуват посочените по-горе задачи за осигуряване на общественото и индивидуалното благосъстояние в условията на трансформация на икономическия растеж и развитието и на тази основа се изостря и проблемът за диференциацията на благосъстоянието според дохода, неговата минимизация и максимизация, на полезността и т.н.

Независимо (но и в зависимост) от ресурсния подход към проблемите на благосъстоянието, когато в основата на всички оценки се поставя този фактор, благосъстоянието трябва да се оценява през призмата на удовлетворяването на материалните и духовни потребности на хората. Между икономистите, които изследват проблемите на благосъстоянието се откроява позиция, съгласно която е важно да се отчита достигнатото равнище на потребление от

населението на материални блага и услуги, степента на удовлетворение от тях на обществено признатите потребности, т.е. благосъстоянието се разглежда от тях като функция на общественото производство, като резултат на икономическото развитие, доколкото на пръв план се издигат такива елементи на благосъстоянието, които са свързани с потреблението, и по-точно с неговото равнище и структурата на потреблението.

Според нас, благосъстоянието като социално-икономическа категория, **характеризира състоянието на жизненото равнище на хората и в същото време се явява критерий за жизнеспособността на обществото и всеки отделен гражданин.** Има фактори и условия за реализация на определено равнище на благосъстояние, но има и негови принципи на формиране, инструменти за регулиране. Регулирането на благосъстоянието означава изменение на неговите свойства, на елементите, които го осигуряват, на устоите, на гаранциите и т.н.

Необходимо е да се различават икономическите методи на регулиране и нормативно-правовите. Последните са прерогатив на държавата и се осъществяват под формата на законодателни актове и посредством техните приложения и изпълнения.

Икономическата основа на растежа и развитието на благосъстоянието е обективна, но в тази обективност присъства необходимостта от активна съзидателна дейност на хората, техния стремеж за постигане на все по-добри резултати. На хората като цяло (в обществото) е присъщ стремеж да живеят по-добре материално и духовно. Такова качество на живота не се измисля, а се задава от изискванията на социално-икономическия живот. Въпреки това, системната оценка на благосъстоянието не се приключва с това. Извънредно важно е обстоятелството, че нарастващото благосъстояние на хората формира нарастващите потребности на икономическото развитие. По този начин се формира възпроизводствената основа на благосъстоянието, т.е. неговата устойчивост и възможностите на растежа.

Невъзможно е да се моделира благосъстоянието без оглед на неговите обективни свойства, обективна основа. Друго нещо е моделирането от гледна точка на механизма на реализация на различни възможни варианти на растеж и развитие на благосъстоянието. Към тях се отнасят различни подходи, схеми, набор от приоритети. Някои автори справедливо

акцентират вниманието върху това, че други изопачават същността на логиката за решаване на проблема за моделирането (моделирането, според нас, е един от инструментите за регулиране на процеса на формиране и реализация на благосъстоянието в конкретен период от време). Получава се така, че не икономическата действителност определя принципите и намеренията на хората, а обратното, принципите формират социално-икономическата действителност. Разбира се, не трябва да се недооценява ролята на целенасочената активност на хората, особено в регулирането на икономическия живот. Но тази активност води до успех, ако тя се опира на изискванията на обективните икономически закони. Именно тези закони, по наше мнение, се явяват изходен елемент на модела на благосъстоянието» [1].

Действително, в разработваните модели за благосъстоянието често не се отчитат не само обективността на икономическите закони, но и характеристиките на икономическата (базова) основа за формиране на принципите за постигане и регулиране на общественото и индивидуално благосъстояние на хората. Според нас, принципите за регулиране на благосъстоянието не могат да се извеждат от етичните основи на тяхното формиране (въпреки, че и това е важно).

Достигнатото равнище на икономическо развитие, неговата възможност да покрива разнообразните човешки потребности, принципиалната насоченост към осигуряване на качествено по-добър живот – това са основополагащите базови условия за формиране на принципите на самото благосъстояние. В този контекст на принципно друга плоскост се разглеждат характеристиките на елементите, влизащи като съставни слагаеми на благосъстоянието.

От най-често предлаганите формули на благосъстоянието е видно, че благосъстоянието е резултираща функция на икономическото развитие (негова квисстенсенция), а неговата собствена форма функционално не може да бъде произволна или изкуствено задаваема. Предпочитанията на икономиката (целите и задачите на икономическото развитие) се акумулират в характеристиките на благосъстоянието чрез обективността на икономическото развитие, а изборът на модели за неговото постигане - в определени показатели. В крайна сметка, това е резултат от осъзнаването и изпълнението на изискванията на обективните закони.

В рамките на такава теоретична конструкция на теорията за благосъстоянието се избира механизмът (моделът) за регулиране на благосъстоянието, в това число и от страна на държавата. Преследвайки изследователските цели при разработването на различни модели на благосъстоянието, още веднъж ще отбележим, че най-разпространени сред тях са: – либералният модел на държавата-минимум, в рамките на който държавата не е длъжна да се намесва в процеса на формиране на общественото благосъстояние от пазара, ограничавайки се със създаването на правни условия за функциониране на пазара;

- неокласически модел, разширяващ функциите на държавата в сравнение с либералния модел. Неокласическият модел предполага, например, производството от държавата на публични блага, преразпределението на доходите;

- неокейнсианската «държава на благосъстоянието», допускащо най-голяма намеса на държавата във функциониране на пазара за целите на повишаване на благосъстоянието;

- моделът на социалното пазарно стопанство, в който ролята на държавата е по-голяма, отколкото в либералния модел, но не е така активна, както в кейнсианския модел [2].

Всеки едни от тези модели в допустимите граници трябва, по наше мнение, отчита такива функции на благосъстоянието като:

колективната рационалност (Кенет Ару), принципът на Парето и независимостта от имащите отношения към избора на алтернативи (тук, разбира се, изключваме необходимостта от абсолютизация на индивидуалните предпочитания на благата, което получи достатъчна критика в съвременната икономическа теория).

С цялата условност на избраните показатели можем да се позовем на Програмата за развитие на ООН (ПРООН), която ежегодно публикува класацията „Индекс за човешко развитие“. В нея се посочват данни, които ни дават възможност да направим анализ на благоденствието на страните по три показателя:

- дълъг и здравословен живот (измерван чрез средната продължителност на живота);
- ниво на образование (измервано чрез грамотността на населението и записване в основно, средно и висше ниво);
- поносим стандарт на живот (измерван в паритет на покупателната способност).

Индексът за човешко развитие за 2009 г. поставя България на 61-во място, в компанията на Саудитска Арабия (59), Панама (60) и Румъния (63). Това е 5 места по-надолу от миналогодишното издание на индекса.

В Таблица 1 са представени данни за отделните показатели, формирали този резултат.

Таблица 1. Показатели за благосъстоянието

		2009 г.	2008 г.	Разлика в резултата	Разлика в класирането
Продължителност на живота-години, място		73,1 (69)	72,9 (67)	+0,2	-2
Ниво на грамотност (% от лица над 15 години), място		98,3 (26)	98,3 (25)	0	-1
Комбинирано записване в основно, средно и висше ниво (%), място		82,4 (49)	82,4 (47)	0	-2
БВП на глава от населението (ППС US\$), място	11 222 (69)		10 295 (65)	+927	-4
Общо в индекса	0,840 (61)		0,834 (56)	+0,6	-5

Източник: ИПИ. Преглед на стопанската политика, бр. 447

България бележи реално подобрене по два показателя - животът става по-дълъг и покупателната способност се увеличава леко, а по другите два показателя не бележи нито подобрене, нито влошаване.

В таблица 2 са приведени отчетни и прогнозни данни по отношение на най-важните макроикономически показатели, които могат да служат като измерител на благосъстоянието в България – БВП, инфлацията, безработицата и пр.

Таблица №2. Динамика на макроикономиката за периода 2010 – 2040 година

ГОДИНА	ИНФЛАЦИЯ	БЕЗРАБОТИЦА	НАСЕЛЕНИЕ	ОСИГУРЕНИ ЛИЦА	ПЕНСИОНЕРИ
2010	1,9%	8,1%	7 527 720	2 827 018	2 181 797
2015	2,6%	6,6%	7 337 981	2 823 335	2 170 289
2020	2,4%	6,0%	7 123 039	2 761 914	2 156 529
2025	2,2%	0,3%	6 887 610	2 674 715	2 170 373
2030	2,0%	4,7%	6 647 756	2 500 311	2 206 411
2035	2,0%	4,7%	6 420 518	2 489 656	2 288 604
2040	2,0%	4,7%	6 207 569	2 375 784	2 377 962

Източник: АИАП, НОИ. Цитирано по в-к „Капитал”, 12-18.06.2010 г.

Това, което прави впечатление е, че пред икономиката на България стоят сериозни изпитания. Всеки един от анализираните показатели се очаква да губи позиции до 2040 година, което със сигурност ще постави на изпитание правителствата за постигане на задачата за повишаване на благосъстоянието на нацията. Това трябва да даде ясен сигнал, че реформите в страната трябва да се провеждат много по-смело и бързо, отколкото досега. В противен случай достигането на нивата на развитие на страните, които често гоним, ще се отлага все повече във времето. От опита на световното икономическо развитие, в това число и на българския опит от последните двадесет и две години, може да се направи изводът за това, че благосъстоянието в неговите съвременни пазарни форми на реализация е твърде противоречиво. През целия този период българското стопанство се развива стихийно, под влиянието на разнообразни външни влияния и желание да се изпълнят ангажименти отвън, без да има ясна отговорност по отношение на подобряване на благосъстоянието на българските граждани. Както се вижда, благосъстоянието има свои механизми и инструменти за реализация. Към тях се отнасят постигането на устойчив икономически растеж и поддържането на стабилни макроикономически показатели.

Литература

1. Йотова, Л. Благосъстоянието преди и след членството на България в Европейския съюз: между очакванията и реалностите. Годишник на УНСС, бр.7/2008
2. Ожгибесов А.В. Модели общественного благосостояния. Цитирано по: [www.unn.ru/pages/vestniki_journals/99990193_West_econ_finans_2004_2\(6\)/84.pdf](http://www.unn.ru/pages/vestniki_journals/99990193_West_econ_finans_2004_2(6)/84.pdf)
3. Тарасова С. «Экономическая теория благосостояния». - М., 2001.
4. Bergson A. Reformulation of Certain Aspects of Welfare Economics. Quarterly Journal of Economics, Febr. 1938. P/310ff/
5. Journal of Economics. 1978. № 4. P. 565–566.
6. <http://low.admtyumen.ru/noframe/nic?d&nd=466200478&prevDoc=466200478&mar>
7. Price C. Welfare Economics in Theory and Practice. L., 1977. P. 4.
8. Samuelson P. Foundation of Economics Analysis. Cambr., 1947. P. 220